

ANDERS LUNDBERG:

Har domstolarna någon etik?

Bror Olssons (BO) kritik av förvaltningsdomstolarna, i förra numret av SvT, går bla ut på att dessa domstolar åsidosätter lagen. Gustaf Petrén (GP) rycker ut till domstolarnas försvar och menar att BO överdriver. Men GP tar alldeles för lätt på saken. Det är viktigt att det klargörs om BO i allt väsentligt har rätt eller fel.

Om BO's kritik i huvudsak är riktig, är det bråttom att sanera förvaltningsdomstolarna. Skulle han ha fel, uppstår ett annat problem: Hur kommer det sig att förvaltningsdomstolarna presenterar sig själva utåt som om BO skulle ha rätt? BO har inte, som GP påstår, gripit något ur luften. Länsrätter, kammarrätter och regeringsrätt skapar nämligen utåt intrycket att ofta begå brott mot förvaltningsprocesslagen. Kan inte dessa domstolar korrekt beskriva vad de själva sysslar med? I motiveringen av en dom, bör man ju kunna utläsa hur beslutet har motiverats – ja domstolarna *skall* ange alla sina skäl. Oftast är formuleringarna emellertid så kryptiska, att klaganden måste *gissa* sig till hur domstolen har resonerat. Om allmänheten därvid får en felaktig bild av domstolarna, så är det inte allmänhetens fel.

Skulle GP kunna ge *något enda* exempel på ett beslut i länsrätt, kammarrätt eller regeringsrätt (helst från alla tre nivåerna), där motiveringen uppfyller rimligt ställda krav: Att vara fullständig, logiskt korrekt och skriven på klar och tydlig svenska? Av de mål, jag närmare granskat, fyller inget utom några triviala mål dessa krav. Ett sådant exempel, om GP lyckas finna något, skulle vara en bra grund för den fortsatta diskussionen.

För att leda till resultat bör diskussionen nämligen föras på två plan parallellt. Dels bör allmänna rättsetiska principer diskuteras, dels bör dessa belysas med exempel från enskilda mål. Då har diskussionen utsikter att leda längre än bara till att GP tar illa vid sig av kritik mot domstolarna.

Jag föreslår att diskussionen för kretsas kring följande tre huvudfrågor (som inte är oberoende av varandra):

1. Finns det rättsetiska regler som är oberoende av lagarna och som sålunda förblir oförändrade hur lagarna än ändras?

2. Finns det etiska regler för hur lagar ska

tillämpas?

3. Hur bör domstolarna bete sig mot allmänheten?

Jag vill närmare förklara vad jag menar med dessa frågor, varför de är relevanta och långt ifrån triviala.

1. På den första frågan skulle GP kanske svara nej. Han menar ju att domstolarna måste följa lagen, oavsett resultatet. I Sverige idag är detta måhända inget stort problem. Vi har inga judelagar och inga raslagar. Men är det rätt att tillämpa en lag, som kränker mänskliga rättigheter? Om vi fick en fascistisk eller kommunistisk diktatur, som föreskrev tortyr och hjärntvätt för vissa "brott", skulle domstolarna då fungera som ett lydigt redskap åt en sådan regim? Högsta domstolen skulle antagligen svara nej. Den bötfällde en gång en person som beskrev HD som ett lydigt redskap åt maktavarna. Så även inom domarkåren finns de, som inte tycker som GP.

Vi bör ta ställning till denna fråga. Om domarkåren hade en klart uttalad etik, så skulle denna också vara vägledande för lagstiftarna. Det vore då meningslöst att stifta en lag, som domstolarna av etiska skäl inte skulle tillämpa.

2. GP talar osanning då han säger att domstolarna strävar efter att riktigt tillämpa lagens regler. Det finns lagar, som inte följs. Det kan vara av olika skäl, t ex några funderingar av en anonym författare till en proposition. GP säger själv att domstolarna känner sig bundna av en del sådana uttalanden. Vilka etiska regler får en domare att känna sig bunden av sådant?

Lagar måste tolkas. Lagen själv anger inte hur den ska tolkas. Därför är lagtolkning i många stycken en verksamhet, som måste styras av etik. Det finns en uppsjö av tolkningsregler. Hur väljer domaren bland dessa?

Jag har aldrig erfart att det står i en dom hur lagen har tolkats, än mindre hur domaren har valt tolkningsregler. Därmed hänger rättskipningen i luften. Ska vi medborgare behöva tolerera sådant? Ska vi behöva tolerera att domstolar tolkar ett lagrum på ett sätt i ett mål och på ett helt annat sätt i ett annat mål?

I specifika typer av mål skapar domstolar-

na regler på basis av lagtolkning. Men jag har aldrig erfarit att en domstol klart och tydligt har formulerat en regel, som den skapat. Det överläts åt andra att gissa sig till. Vad slags etik baserar sig detta på?

Måste en dom följa logiskt av lagtolkning/regler och av fakta i målet? Jag har ställt denna fråga till flera domare, men aldrig fått något svar. I praktiken tillåter sig domstolarna ofta att göra våld på logiken. Vilken etik bygger sådant på?

Ibland, när man kritiserar en domstol för att lagen inte efterlevts, får man till svar: Ja, lagen säger visserligen så, men rättspraxis säger så. Eller: Du har missuppfattat gällande rätt. Men är det acceptabelt att domstolarna svänger sig med sådana uttryck i stället för att hänvisa till ett prejudikat, där en viss tolkning för första gången infördes.

3. Med domstolarnas beteende mot all-

mänheten menar jag i första hand deras sätt att kommunicera med parter och andra intresserade. Ibland får man det intrycket att domarna strävar efter att vara så förtegnasom möjligt. Är detta en etiskt acceptabel hållning? Borde inte domaren hellre eftersträva total öppenhet, så ingen behöver lämnas att *gissa* hur domaren resonerat.

Kommunikationen i ett mål är för enkelsidig. En lärare kan inte ägna sig åt ensidig kommunikation utan måste få feedback från sina elever. Man domaren vägrar att ge parterna feedback. I några mål har jag försökt kontrollera om domaren *förstått* vad jag haft att säga. Mestadels har jag inte fått något svar alls. En gång fick jag svaret: Vi svarar inte på några frågor, vi bara lyssnar.

Vilken etik grundar sig den inställningen på? Bygger domaren sina handlingar på en medveten etik?

GUSTAF PETRÉN:

Skatterättskipningen

Det är värdefullt att från olika håll intresse visas domstolarnas verksamhet. Domstolarna har en viktig funktion i vårt samhälle och det är angeläget att deras arbete följs av vaksamma ögon. Det finns enligt min mening just nu åtskilliga oroande tecken då det gäller domstolsverksamheten som påkallar mera allmän uppmärksamhet.

Anders Lundberg tar i sitt inlägg upp en mängd frågor. Ett svar på alla skulle snart utvecklas till en handbok i allmän processrätt. Svensk Tidskrift har näppeligen utrymme för en debatt av sådan spännvidd. Låt mig därför koncentrera mig på några väsentliga temata.

Först vill jag säga att jag inte drivs av någon falsk kollegialitet att försvara allt vad domstolarna har för sig. Tvärtom ser jag som mycket viktigt att domstolarna blir föremål

för en öppen kritik där allt påtalas som inte håller måttet. Å andra sidan har domstolarna liksom andra offentliga organ anspråk på att bli sakligt bedömda. Kritik som innebär långtgående överdrifter leder lätt bort uppmärksamheten från det som är väsentligt.

Lundberg uppehåller sig mycket vid frågan om det finns en särskild rättsetik som tar över den materiella rättens innehåll. Han menar därmed sådana centrala etisk/moraliska regler som skall tillämpas, även om det innebär ett frångående av lagens klara bokstav. Svaret på frågan är väl att vi i en demokratisk stat icke räknar med att vår lagstiftare, riksdagsmajoriteten, antar normer som i sin tillämpning stöter mot grundläggande etiska värderingar. Även om en domstol finner den lagenliga utgången i ett mål uppenbart orättfärdig och stridande mot rättskänslan, anser